

municipalnih prava Hrvatskog Kraljevstva. Kompletan latinski tekst, kao i prijevod obaju govora, autorica je već objavila u svojoj knjizi *U obranu hrvatskih municipalnih prava i latinskog jezika* iz 2006. Slovačkim idejama o upotrebi „slavenskog“ jezika, na temelju triju latinskih tekstova s kraja 18. i iz prve polovine 18. stoljeća, odnosno o latinskom jeziku kao sredstvu kulturološkog panslavizma, posvećen je rad *Latin as the Panslavonic Language, 1790–1848* (str. 237-255) Alexandera Maxwella. Upotrebom latinskog kod Srba u južnoj Ugarskoj bavi se rad *Latin and Vernacular Relations in the Eighteenth and Nineteenth Centuries: The Serbian Case* (str. 256-277) Nenada Ristovića. On pokazuje kako se kod Srba, unatoč nepovjerenju prema latinskom jeziku zbog njegove veze s Katoličkom crkvom, upotrebom latinskog u obrazovnom sustavu razvila specifična srpska latinska kultura. Naposljetku, Levente Nagy u radu *Romans, Romanians and Latin-Speaking Hungarians: The Latin Language in the Hungarian-Romanian Intellectual Discourse of the Eighteenth and Nineteenth Century* (str. 278-306) ispituje ulogu latinskog jezika u oblikovanju rumunjskog identiteta u Transilvaniji. Autor zaključuje kako je latinski bio značajan element nastojanja intelektualaca iz redova grkokatoličkog klera da jezičnom relatinizacijom svoje kulture naglase diskurs o rimskom podrijetlu i autohtonosti Rumunja.

Zborniku su priložene i kratke biografije autora radova, zemljovid Ugarskog Kraljevstva početkom 19. stoljeća i kazalo imena, a pojedini radovi popraćeni su i ilustracijama i dijagramima.

Kao cjelina, ovaj zbornik pruža uvid u širok raspon načina upotrebe latinskog jezika u socijalne, političke, ekonomske i kulturne svrhe od strane različitih društvenih i nacionalnih grupacija tijekom promatranog razdoblja. Hrvatskom bi čitatelju od osobite koristi trebala biti činjenica da na jednome mjestu pregledno omogućuje usporedbu ove problematike u Hrvatskoj, kao i u ostalim dijelovima Ugarskog Kraljevstva.

Mislav Gregl

Reformacija između Hrvatske i Europe

Stanko Jambrek, Reformacija u hrvatskim zemljama u europskom kontekstu, Zagreb: Srednja Europa i Biblijski institut, 2013., 464 str.

Premda je od Lutherova demonstrativnog vitenberškog čina prošlo gotovo pola tisućljeća, reformacija je i danas jedna od povijesnih tema koja izaziva nelagodu kako u hrvatskoj historiografiji, tako i hrvatskoj kulturi općenito. To bi se s jedne strane moglo objasniti efikasnošću protureformacijskog žara u 17. stoljeću, koji je izbrisao gotovo sve materijalne i duhovne tragove reformacije, a s druge strane činjenicom da simpatiziranje „luteranske hereze“ ozbiljno narušava hrvatsku nacionalnu autopredodžbu jer se nepokolebljiva vjernost rimskome katoličanstvu tradicionalno drži jednim od najčvršćih temelja hrvatskog nacionalnog identiteta. Stoga oskudnost hrvatske historiografske literature o reformacijskim temama uopće ne iznenađuje. Kratkotrajn porast interesa za istraživanje

reformacije u hrvatskim povijesnim zemljama, potaknut disciplinarnim etabliranjem hrvatske nacionalne historiografije, može se ipak uočiti krajem 19. i početkom 20. stoljeća, kada su Ivan Kostrenčić (1874.) i Radoslav Lopašić (1885.) objavili najveći dio arhivskih izvora o hrvatskom protestantskom pokretu, a Franjo Bučar (1910.) prvu sintezu *Povijesti hrvatske protestantske književnosti*. Nakon toga moralo je proći više od stotinu godina do nove sinteze o povijesti reformacije – knjige Stanka Jambreka *Reformacija u hrvatskim zemljama u europskom kontekstu*.

Uzroci obnovljenog interesa za fenomene reformacijske baštine jednim su dijelom svakako vezani uz uzlet historijskih istraživanja ranonovovjekovlja u okvirima hrvatske historiografije unazad desetak godina, a s druge bi se strane mogli potražiti i u nedavnom pristupanju Hrvatske Europskoj uniji, čija proklamirana ideološka platforma pretpostavlja upravo zaštitu i promoviranje vjerske i kulturne različitosti.

Kad je pak o reformaciji u hrvatskim zemljama riječ, hrvatska bi se reformacija mogla konceptualizirati kao egzemplaran fenomen ranonovovjekovnog kulturnog transfera, koji je istodobno odražavao, ali i oblikovao složenu dinamiku europskog političkog, društvenog i kulturnog sustava tijekom tzv. konfesionalnog razdoblja (o. 1560. – 1650.). Naime, uz transnacionalnu komunikacijsku mrežu europskih humanista te talijanske i njemačke protonacionalne ideologije, reformacija je jedan od kulturnih fenomena 16. stoljeća, koji su imali dalekosežan utjecaj na kreiranje modernih „nacionalnih kultura“, i to zahvaljujući svojoj imanentnoj funkciji strukturne demarkacije kulturnih granica.

Međutim, zbog njezinih sociopolitičkih i sociokulturnih specifičnosti, historijsko istraživanje hrvatske reformacije iziskuje određene važne ograde. Ponajprije, hrvatska se reformacija povijesno realizirala kao proces simboličke i materijalne razmjene te posredovanja između dviju etnokulturnih i vjerskih domena: njemačkoga centra, koji je prvotno čvrsto pripadao zapadnom kršćanstvu, te slavenske periferije, koja je bila pod stoljetnim utjecajem pravoslavlja te sve ekspanzivnijeg islama. Osim toga, te su dvije kulturne zone imale uvelike različite političke, ekonomske i socijalne strukture: premda su obje u državopravnom pogledu pripadale Svetom Rimskom Carstvu Njemačke Narodnosti, njemački je centar raspolagao daleko snažnijom političkom, ekonomskom i intelektualnom elitom, mnogo razvijenijom urbanom mrežom i znatno većim ekonomskim resursima. S druge pak strane, hrvatske su zemlje bile vrsta kontaktne zone, koju su karakterizirale brojne etnoreligijske migracije i kulturne hibridizacije u dugome povijesnom trajanju, što je zasigurno utjecalo na razvoj transakcijskih identitetskih modela i praksi. Svi su ti čimbenici, iako u različitoj mjeri, uvjetovali i katalizirali procese transfera reformacijskih tekstova, diskursa, objekata i praksi između spomenutih kulturnih zona, kao i specifične obrasce njihove selekcije, kreativne recepcije i adaptacije u hrvatskim zemljama tijekom 16. i prve polovine 17. stoljeća, što egzemplarno pokazuje upravo knjiga Stanka Jambreka. Usto, procesi religijskih transfera, koji su se manifestirali u različitim formama – od persuzije i pregovaranja do disimulacije i prešutnog pristajanja – nisu bili ograničeni samo na vertikalnu razinu, nego su se ostvarivali i na onoj horizontalnoj, tj. između katoličke, protestantske, pravoslavne i islamske vjerske kulture, koje su u ranome novom vijeku koegzistirale na prostoru hrvatskih zemalja. Naposljetku, transfere i razmjene vjerskih ideja i praksi općenito treba konceptualizirati kao dijalektički proces – istovremeno kompetitivan i ekskluzivan, agresivan i receptivan, specifičan i distinktivan – što ih čini ne samo višeznačnim i ambivalentnim povijesnim fenomenom, nego i iznimno zahtjevnim istraživačkim izazovom.

Na taj je izazov nesumnjivo vrlo uspješno uspjela odgovoriti knjiga Stanka Jambreka *Reformacija u hrvatskim zemljama u europskom kontekstu*. Riječ je o modernome sintetskom pregledu reformacijskoga pokreta u hrvatskim povijesnim zemljama, koji na najbolji mogući način popunjava prazninu u hrvatskoj historiografiji. U ovome, iznimno akribično sastavljenom djelu, Jambrek je iz sociohistorijske perspektive istražio i sustavno historiografski prikazao problematiku prodora, difuzije i institucionalizacije reformacije na prostoru hrvatskih zemalja između 1520-ih i 1630-ih. S osloncem na sociohistorijski i kulturnohistorijski impostiranu interpretativnu paradigmu uglednog britanskog povjesničara reformacije Roberta Scribnera, autor je ponudio kritičku sintezu povijesti reformacije na hrvatskome povijesnom prostoru.

Polazeći od pretpostavke da su u kontekstu procesa difuzije europske reformacije hrvatske zemlje bile rubna područja njezina širenja, Jambrek je ispitao modalitete transfera, modifikacije i aproprijacije reformskih ideja u hrvatskim zemljama i među iseljenim hrvatskim stanovništvom. Pritom je posebnu istraživačku pozornost posvetio recepciji reformskih ideja među intelektualnom i političkom elitom Hrvatsko-slavonskoga Kraljevstva te modalitetima, strategijama i medijima posredovanja reformacijskoga učenja u gradskim i seoskim slojevima, nastojeći rekonstruirati dominantne teološko-dogmatske obrasce i sociokulturne prakse koje karakteriziraju elitni i pučki protestantizam.

U uvodnom dijelu knjige predstavljena je tema i metodologija rada, uz kritičku evaluaciju najznačajnije literature i izvorne građe te obrazloženje značenja i upotrebe historiografskih koncepata. Prva cjelina, naslovljena „Reformacija u Europi“, donosi sustavan i pregledan prikaz društveno-političkog, kulturnog i duhovnog konteksta širenja reformacije u Europi, kao i jezgrovit i primjerno religijsko-znanstveni fundiran pregled njezinih teološko-dogmatskih osnova.

Središnja i najopsežnija cjelina, naslovljena „Reformni pokret među intelektualnom elitom“, predstavlja razradu središnje teze knjige, a to je da tri izdvojena područja reformacije, istarsko-kranjsko-hrvatsko (koje obuhvaća Istru s Kvarnerskim otočjem, Kranjsku, zapadnu Štajersku, te Hrvatsko-slavonsko Kraljevstvo, uključujući Hrvatsku i Slavonsku Vojnu granicu), međimursko-prekmursko-ugarsko te baranjsko-slavonsko, reprezentativno odražavaju specifičnosti političkih, kulturnih i vjerskih procesa širenja pojedinih tradicija reformacije i njihovih teoloških i kulturoloških refleksa među intelektualnom elitom u hrvatskim zemljama. U tom smislu Stanko Jambrek razvoj reformacije na trima navedenim područjima potpuno historiografski opravdano raščlanjuje u tri kronološki i fenomenološki distinktivne faze: razdoblje propovijedanja evanđelja i tumačenja *Svetoga pisma* radi duhovne obnove Katoličke crkve (od 1520-ih do 1554.), razdoblje evangeličkog misijskog pokreta (1555. – 1600.) te razdoblje protureformacije i nestajanje protestantskih crkvenih općina (od 1601. nadalje).

U idućoj cjelini, naslovljenoj „Recepcija reformnih ideja među političkom elitom“, autor ispituje prihvaćanje reformnih ideja u svećeničkom i plemićkom staležu, odnosno među pripadnicima društvene elite. Zaključuje da su u prvome razdoblju širenja reformacije u hrvatskim zemljama sudjelovali svećenici, redovnici i pojedini biskupi Rimokatoličke crkve, a njihovo je naviještanje evanđelja bilo primarno u funkciji duhovne obnove župa, samostanske zajednice i biskupije.

Najveći pak inovacijski doprinos domaćoj historiografiji reformacije nesumnjivo predstavlja poglavlje „Pučki protestantizam: načini posredovanja reformnog učenja gradskom i seoskom stanovništvu“, u kojemu autor ispituje forme i modalitete komunikacijske strate-

gije diseminacije reformnoga učenja u hrvatskim zemljama i među iseljenim Hrvatima, konstatirajući da su u cijelosti odgovarali europskim trendovima.

U posljednjoj cjelini „Protureformacija i katolička obnova u hrvatskim povijesnim zemljama“ autor se analitički osvrnuo na procese protureformacije i katoličke obnove, koji teku usporedno s reformacijom. Pritom posebice ističe važnost djelovanja Družbe Isusove, koja je imala značajnu ulogu u katoličkoj obnovi u hrvatskim povijesnim zemljama, te istražuje djelovanje i učinke dvaju moćnih oružja protureformacijske aktivnosti Rimokatoličke crkve: inkvizicije i Popisa zabranjenih knjiga (*Index Librorum Prohibitorum*).

Na temelju svega navedenog potpuno se plauzibilnim nadaje autorov zaključak da su kao trajna baština reformacije u hrvatskim zemljama ostali poziv humanista i reformatora na povratak k *Svetome pismu*, prijevod i djelomično tiskanje *Biblije* u Biblijskome zavodu u Urachu, osnivanje i institucionalizacija evangeličkih i reformiranih crkava te bogata književna produkcija reformatora, koja je ostavila neizbrisiv pečat u hrvatskoj, gradišćansko-hrvatskoj, mađarskoj, njemačkoj i talijanskoj književnosti.

Na koncu bi vrijedilo istaknuti da knjiga *Reformacija u hrvatskim zemljama u europskom kontekstu* nije samo originalan autorski rad nastao kao plod autorova višegodišnjeg predanog bavljenja reformacijskom problematikom, već na određen način predstavlja i kolaborativno djelo čitave njegove obitelji. Tako je autorov sin Daniel u dodatku preveo Pravila *Indeksa o zabranjenim knjigama*, kći Kristina zaslužna je za vrlo efektivno grafičko oblikovanje knjige, dok je njegova pokojna supruga Ljubinka bila ne samo korektorica knjige, već i neumoran *spiritus movens* čitava autorova života i profesionalnog djelovanja. Stoga je ova knjiga i trajni zalag zahvalnosti i vječna čuvarica njezine uspomene.

Zrinka Blažević

Nedovršena kroatizacija dijelova istočne Slovenije

Boris Golec, Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem: po sledeh hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji (Thesaurus mermoriae, Opuscula 3), Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012., 174 str.

Knjiga koju je napisao Boris Golec, jedan od najpoznatijih slovenskih povjesničara, koji se bavi ranonovovjekovnom poviješću, govori o nedovršenoj kroatizaciji dijelova istočne Slovenije između 16. i 19. stoljeća, odnosno o tragovima hrvatskog lingvonima i etnonima u Beloj krajini, Kostelu, Prekmurju i Prlekiji. Zbog čega je ova knjiga važna? Naime, u svim nacionalnim historiografijama postoje propuštena pitanja, neobrađena zbog oskudne dokumentiranosti ili zbog „političke korektnosti“. Za nacionalnu je povijest ponekad „nezahvalno“ obrađivati one pojave na vlastitom teritoriju i u dijelu narodnog tijela koje su se u prošlosti nazivale jednako kao i prostor, jezik i ime nekog drugog modernog naroda, posebice susjednog i po jeziku srodnog, iako se možda radi

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

47

vol. 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2015.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 47, vol. 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor
Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board
Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 47
vol. 2

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU